„האימרה המפורסמת" של יגאל ידין

מאת ד"ר ישראל אלדד

כ? דור וסמליו, כל תקופה והעצם המסמל אותו, את צרכיו ותתעניתותו של הדור. נוסחנו על שורה של עצמים שכאלה אשר המחישו אצלנו היקודים את ארץ־ישראל, הכוונה לדורות האחרונים.

עד לפני מאה שנה הוא אלה הכותל ושקית עפר הארץ, הכותל המקשה ממעמקי ירושלים ונושא עמו תפילות לשמים ועפר ארץ הקודש אשר שמים אותו למראשות הנפטר בארצות הגולה.

לפני שמנינים שנה את מקום שקית העפר תפשה המחרשה: „במחרשתי, כל אשר ירשתי" שר האכר היהודי החדש בפלוגת במחרשת הנץ הראשונות את עפר הארץ, ובמקביל לכותל ולתפילה בא השיר הציוני הנכסף: אל הצפור, „שלום רב שובך צפורי נחמדת".

לפני ארבעים שנה יצאו המחרשה והשיר מתחתום האגודים, לאומה כבר יוצאים בקיבוצים קולקטיביים ואת השיר המרומם, מרי מם רגליים ולבבות שרים במעגלות „הורה".

לפני ארבעים שנה בא תורה של העיר, שנותיה של תל־אביב והשיר — עדלאידע, או אפשר גם אחרת: קופסת הקקל והמכבית.

לפני שלושים שנה החלו כל אלה, העיר והכפר, הקיבוץ והקופסא, הערלאידע והמכבית, לבעור מתחת לרגליים. ואז... כיצד קוראים לכך במינוח הציוני? תקופת חומה ומגדל, בסדר. לא נעסוק הימים בביקורת הדיסטוריה ופוליטיקה. טוב או רע, מקום אז מפגר, אבל בך זה היה בשנות השלושים: חומה ומגדל.

ולפני עשרים שנה החלה תקופת המלחמה מעבר לחומה ומחוץ למגדל, תקופת המתתרת, וסמליה: גרזנים גבוה, פצצה מהעומק. עד שהגרמנה החלה לבעור מתחת לרגלי אביבים.

ולפני חמש־עשרה שנה (אתם שמים לב, כיצד התקופות מתקצרות־מתקצרות בהתאם לסמפד של הזמן ?): המדינה. אותותיה: דגל ו„עוזי", ואולי: „עוזי" ו„מרבד הקסמים".

ולפני עשר או לפני חמש שנים, כלומר הימים שאנו עומדים בהם הימים?

לצרכי המאמר הזה לפחות, קרשל לי לאמר: המיראז' ואגרת בר־כוכבא. לגובה ולעומק. לעתיד ולעבר. שוב לשמים ושוב לעפר.

במה תתחלנו את הרשימה? נסון, בכותל ובשקית העפר בקברי אבות.

★

י יתכן שהמכון לחקר החיים שנפתח השבוע ברחובות יעמוד בעשור הבא במרכז התת־עניינות המדעית אצלנו, אך השנים שעברו ועדיין, כיום אין שום מדע יכול להתחרות, מצד התעניינות הציבורית בו, בארכיאולוגיה. ויש לכך הסברים רבים שאין נושאי היום פנוי לדון בהם. דיינו שמהסקרים השחיתים על פני האדמה, ומהחלים נכנסנו למערות שמתחת לפני האדמה. יחד עם זאת כידוע כבר חופרים, —

אם מותר להגיד כך — כמים ומתחת למים. לא נותר עוד אלא ארכיאולוגיה באויר. ואל יהא הדבר פרדוקסאלי באזנכם. אולי כבר סיפר תי לכם: מסתובב לו בירושלים ה„עיר הגבעים" ומיובא בהם, בחור אחד המרגן לא פחות ולא יותר אלא שניתן לקלוט את קולו של ישעיהו הנביא אם לא איזבל, להבדיל.

כיצד? פשוט, גם גלי הקול אינם הולכים לאיבוד. אלא מאי, הם נחשבו עד מאוד, עד מאוד־מאוד, אך לא יתכן שיאבדו בכלל, זה נגד חוקי המבע. ובכן מה? ובכן זו רק בעייה טכנית, להמציא מכשיר שכזה... פשוט, לא כן?

לתשומת לבו של אדון הארכיאולוגים אצלנו, פרופיסור יגאל ידין. וביחוד לאור הצלחותיו הגדולות, וביחוד לאור התגובה בה הוא מעסיק מומחים מכל מיני שטחים טכניים וגלקטרוניים, ועד שמכנים אם עבודתו כארכיאולוגיה של רמסכ"ל. מן הראוי לדבר עליו כ„רמסכ"ל של ארכיאולוגיה", אין זה אצלו רק עניין ברמסכ"ל לשעבר נעשה לארכיאולוג, ולא רק עניין לנושאים שלו המשתרעים מחצור ראש כל הממלכות אשר ידין מחפש בה את הציצית והתפילין של יהושע בן נון, דרך מערות בר־כוכבא ועד מצדה שעליה הוא פורש עכשיו את מצוותו ה מ ח פ י ר ה (מלשון חפירה כמובן ולא חרפה, שהרי הוא מפעיל בה כל כך הרבה כוחות והוא עושה זאת במרץ כזה, שאין לשון בניין קל יפה לו). בכל מפעלי החפירות אשר האינוחו בהם, הוא גם פוגל רמסכ"ל מהבחינה הארגונית נוסף על תחביבו להעסיק ממש כוחות צה"ל ל יצ יר צה"ל כמגלי־מרקשים למשל, אשר גילו את מצר כלי הברזנות במערת האגרות, וכשאתה קורא את ספרו האחרון, את רשימת המוסדות והמכונים והמעבדות שהוא הפעיל, בארץ ובחוץ לארץ, בלונדון ובניו־יורק, ב א מ ת שאתה רואה כאן מעין פעולה רמסכ"לית מובהקת, הנה יחידות החפרים, הנה חיל האוויר (פשוטו כמשמעו, הליקופטרים סייעו במלאכה) הנה חיל החימוש (מגלה המוקשים הנ"ל), והנה כמעט כל השירותים המדעיים שבעולם שהוא פקד עליהם ב„טיבור" (והרי זה ביטוי צבאי בימינו, לא כן?) השטח האוביקטים. וניתן לשער שהרמסכ"ל לשעבר מרגיש עצמו טוב כתפקידו זה כשלושתו חיל רב ומגוון של ממלאי הוראות, מנישי דו"חות. הוא נוטל את הכל לידו ומסתפר, ואינו זקוק לא לבחירות ולא לכנסת ולא למרכזי מפלגות ולא לקואליציות ומוציא בזה מאותו עולם שהארכיאולוגיה בין שאר ההרצות וההנאות שהיא מעניקה לו, לידין, גם מצילת אותו ממנו, מעולם זה של פוליטיקה בישראל.

★

ע וד לא הספקנו לעיין עיון של קריאה נוסף לעיון של הענין בספרו המרומנטמאלי „תירת המלחמה בארצות המקרא" בהוצאת „החברה הבינלאומית להוצאה לאורי", והוא נדאי מהפמפארים מכל מה שיצא בישראל, ועוד נשוב אליו בהזדמנות, וכבר, רק בהפרש של חודשים, מונח לפנינו שוב ספר גדול בפורמאט אלבומי ובהוצאת „מוסד ביאליק" ו„החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה" „ה מ מ צ א י ם מ י מ י ב ר־כ וֹ כ ב א ב מ־ע ר ת ה א ג ר ו ת", והוא ספר ראשון מסדרת „מחקרי מדבר יהודה", וכבר ראשון בנושא של א ר כ י א ו ל ו ג י ה", אין זה אצלו רק עניין ברמסכ"ל לשעבר נעשה לארכיאולוג, ולא רק עניין לנושאים שלו המשתרעים מחצור ראש כל הממלכות אשר ידין מחפש בה את הציצית והתפילין של יהושע בן נון, דרך מערות ברכוכבא ועד מצדה שעליה הוא פורש עכשיו את מצוותו ה מ ח פ י ר ה (מלשון חפירה כמובן ולא חרפה, שהרי הוא מפעיל בה כל כך הרבה כוחות והוא עושה זאת במרץ כזה, שאין לשון בניין קל יפה לו). בכל מפעלי החפירות אשר האינוחו בהם, הוא גם פוגל רמסכ"ל מהבחינה הארגונית נוסף על תחביבו להעסיק ממש כוחות צה"ל ל יצ יר צה"ל כמגלי־מרקשים למשל, אשר גילו את מצר כלי הברזנות במערת האגרות, וכשאתה קורא את ספרו האחרון, את רשימת המוסדות והמכונים והמעבדות שהוא הפעיל, בארץ ובחוץ לארץ, בלונדון ובניו־יורק, ב א מ ת שאתה רואה כאן מעין פעולה רמסכ"לית מובהקת, הנה יחידות החפרים, הנה חיל האוויר (פשוטו כמשמעו, הליקופטרים סייעו במלאכה) הנה חיל החימוש (מגלה המוקשים הנ"ל), והנה כמעט כל השירותים המדעיים שבעולם שהוא פקד עליהם ב„טיבור" (והרי זה ביטוי צבאי בימינו, לא כן ?) השטח האוביקטים. וניתן לשער שהרמסכ"ל לשעבר מרגיש עצמו טוב כתפקידו זה כשלושתו חיל רב ומגוון של ממלאי הוראות, מנישי דו"חות. הוא נוטל את הכל לידו ומסתפר, ואינו זקוק לא לבחירות ולא לקואליציות ומוציא בזה מאותו עולם שהארכיאולוגיה בין שאר ההרצות וההנאות שהיא מעניקה לו, לידין, גם מצילת אותו ממנו, מעולם זה של פוליטיקה בישראל.

★

ח וכב היפסוריה שכמוני מחסה כמוכן ראגרות, כי המלים והענינים והשמות ומוציא באלה, הם המספרים לו את ה ה י ס ט ו ר י ה. אולם ידין משאיר את כל אלה לכרך הבא. מסתבר שלא רק הארכיאולוגיה הא מורשת אבות של בית סוקניק, כי אם הכשרון הרמסכ"ל וגם אחיו של יוסי ידין. נתון בכשרון! רמסכ"ל, לא רק בהיפעתו על הבמה כמרצה, לא רק בסגנונו שאינו מדעי יבש כי אם חי ותוסס, כי אם גם בעצם ההגשה הדרגתית של המצ' אים והמסקנות. ודאי וודאי שזומר הממצאים מקודם למסקנות שלהם כשם שחומר הנייר קודם למלים הכתובות עליו, וזיין ראשי גם לאמר שיש לנוגע זהירות רבה מאוד במסקנות ההיסטוריות, תחילה החומר, קחומר, החומר. ואף על פי כן אין אתה יכול שלא לחוש בהבאה שבנוגה ידין באותה מתיחה שהוא מרתה את ה„היסטוריונים": לאט, לאט רבותי, מעלין בדרמה לא מורידין.

ובכל זאת, ואין ספק שגם הודות לכשרון ההגשה של ידין, אפילו חובב היסטוריה אינו־ל לקטואלי שבמוני, נרגש בקראו בכרך ראשון זה שהוא פירוט מפורט ביותר של המימצאים ההמרומים שנמצאו במערת האגרות, אין צריך לאמר שתיאור החיפושים (על „חפירות" כמעט שאין לדבר כאן) במערות הוא דרמטי, ומה עוד שקרא, מלוה כאב על האיתור שאיתרנו באשר קדמונו כדומים ועדיין אין אנו יודעים בדיוק מה האוצרות אשר בידיהם. את הרמסכ"ל שביקיון אתה מגלה מיד, כיצד הוא תופש במחירות את מבנה המחנה הרומאי ומעמי מקומו. יש גם מהמומנטים האישיים, כך, בין השורות. כאשר ידין כמעט בטון של ה ת נ צ' לות מספר כיצד הגוף הזקא הוא למערה זו, מתוך ארבע קבוצות של מחפשים. אינני מספר במפורש כיצד התחלקו ביניהם בשטח, למען תראה שאין הוא „אשם" בכך שהחלקי נפלה מערה זו דוקא, בה חיכתה לו, כמעט אלפיים שנה, בבתא שלו. עם זאת אין הוא ראשי ואין הוא יכול שלא לספר על החיפושים שכבר נערכו אותה מערה עצמה על ידי אחרוני. לתם כפי שגראה עוד), הגיע ביום החופרת לידו את הרמסכ"ל האחרון של מלכות יהודה הקוד' מה, בידיון של ידין קרן לא הסכה את ספר המצאים של מערת האגרות לספר מפואר, מהנה החושים ומחמם את הלב.

★

ע וד נוסף לעיון של קריאה „תירת המלחמה בארצות המקרא" בהוצאת „החברה הבינלאומית להוצאה לאורי", והוא מהפמפארים מכל מה שיצא בישראל, ועוד נשוב אליו בהזדמנות, וכבר, רק בהפרש של חודשים, מונח לפנינו שוב ספר גדול בפורמאט אלבומי ובהוצאת „מוסד ביאליק" ו„החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה" „ה מ מ צ א י ם מ י מ י ב ר־כ וֹ כ ב א ב מ־ע ר ת ה א ג ר ו ת", והוא ספר ראשון מסדרת „מחקרי מדבר יהודה", וכבר ראשון בנושא של א ר כ י א ו ל ו ג י ה", אין זה אצלו רק עניין ברמסכ"ל לשעבר נעשה לארכיאולוג, ולא רק עניין לנושאים שלו המשתרעים מחצור ראש כל הממלכות אשר ידין מחפש בה את הציצית והתפילין של יהושע בן נון, דרך מערות ברכוכבא ועד מצדה שעליה הוא פורש עכשיו את מצוותו ה מ ח פ י ר ה (מלשון חפירה כמובן ולא חרפה, שהרי הוא מפעיל בה כל כך הרבה כוחות והוא עושה זאת במרץ כזה, שאין לשון בניין קל יפה לו). בכל מפעלי החפירות אשר האינוחו בהם, הוא גם פוגל רמסכ"ל מהבחינה הארגונית נוסף על תחביבו להעסיק ממש כוחות צה"ל ל יצ יר צה"ל כמגלי־מרקשים למשל, אשר גילו את מצר כלי הברזנות במערת האגרות, וכשאתה קורא את ספרו האחרון, את רשימת המוסדות והמכונים והמעבדות שהוא הפעיל, בארץ ובחוץ לארץ, בלונדון ובניו־יורק, ב א מ ת שאתה רואה כאן מעין פעולה רמסכ"לית מובהקת, הנה יחידות החפרים, הנה חיל האוויר (פשוטו כמשמעו, הליקופטרים סייעו במלאכה) הנה חיל החימוש (מגלה המוקשים הנ"ל), והנה כמעט כל השירותים המדעיים שבעולם שהוא פקד עליהם ב„טיבור" (והרי זה ביטוי צבאי בימינו, לא כן ?) השטח האוביקטים. וניתן לשער שהרמסכ"ל לשעבר מרגיש עצמו טוב כתפקידו זה כשלושתו חיל רב ומגוון של ממלאי הוראות, מנישי דו"חות. הוא נוטל את הכל לידו ומסתפר, ואינו זקוק לא לבחירות ולא

אם יקרא בספר זה ובהסבריו מישהו שאינו מכיר את מחברם, עלול להעלות על דעתו, שהם נכתבו אם לא ממש על ידי איש נמורי קרתא, הרי לפחות על ידי פרופיסור מבר־אילן ולא מאלה הנפסלים לאחרונה על מיעוט דתיותם. כי הנה כתוב השני (ואגב: גם את חוט השני אנו מכירים הכרות מקרוסקופית בספר) עוברת בכל מחקרו של ידין הדרוכה שאנשי בר־כוכבא גם בתנאי החיים של שעת חירום משמע שבכל הזיותיהם, היו מקפידים ומחמירים בכל המצוות המעשיות. ולא במקרה מדגיש ידין במקום אחר שהמורבר ב„עם הארץ", כלומר בפשוטו עם ולא בתנאים וראשי סנהדרין. ובכר זה יש לו משמעיות רבה, שהרי לא רק בקרב התיאולוגים הנוצרים, כי אם גם בקרב חוקרים יהודים נטו לראות בהלכה עניין של פרושים ושל שכבת־תלמידי־חכמים או אנשי־כת בלבד, בעוד שהעם בכללו לא היה „לדעתם — זחיר במצוות. והנה, כאילו, במיוחד, מתעכב ידין שוב ושוב בכל אותן הנקודות המוכיחות את ההקפדה במצוות.

כגון:

„קלקול־פרצופים" בכלים שונים, נמצאו כלים נאים במערה, שניכר בהם שכל מיני גילופים של דמויות היו בהם ונמחקו, בעיקר פרצופיהם אך חלק מפרצופיהם.

ידין לומד מכך שני דברים. גם מצדדים אחרים, אך גם מצד זה הוא מסיק שחלק גדול מהכלים הם היו שלל הקרבות שנלקח מידי הרומיים והוא כמעט שמתקרב גם לזיהוי היחידה הרומאית שחנתה בעין גדי ושבנצחון שניבחה לוחמי בר־כוכבא נלקחו חמצים אלה בשבי. ההלכה מתיה להשתמש בכלים אלה. אך מחיית מחיקת פרצופים שיש בהם מעבודה זרה.

עניין הסגול המסומר. יידוע ההלכה שאסור לצאת בשבת בסגול המסומר והמעשה שהיה שעליו מסתמך האיסור. והנה מוצא ידין במערה סגולים והם בלי מסמר, והוא מתאר במדויק את שתי סולותיהם ואת דרך חיבורן כעור ורצועות וללא מסמר, בעוד שבעלי הרומאים תן כמובן מסומרות עד מאוד. בעזרתו של פרופ' אוריבאך מסביר ידין שמעיקרו לא היתה הלכה זו עניין דתי, והיא באה „מעמים בחוגיים" כלשונו („בשחוגיים ?"). כנ"ב מאותו סיפור, אלא שרק דרך האיסור הדתי ה ה ל כ ת י הנוגע לשבת היה בה סיטוי ל ה ג ש מ ת המלאה על ידי העם.

אם יקרא בספר זה ובהסבריו מישהו שאינו מכיר את מחברם, עלול להעלות על דעתו, שהם נכתבו אם לא ממש על ידי איש נמורי קרתא, הרי לפחות על ידי פרופיסור מבר־אילן ולא מאלה הנפסלים לאחרונה על מיעוט דתיותם. כי הנה כתוב השני (ואגב: גם את חוט השני אנו מכירים הכרות מקרוסקופית בספר) עוברת בכל מחקרו של ידין הדרוכה שאנשי בר־כוכבא גם בתנאי החיים של שעת חירום משמע שבכל הזיותיהם, היו מקפידים ומחמירים בכל המצוות המעשיות. ולא במקרה מדגיש ידין במקום אחר שהמורבר ב„עם הארץ", כלומר בפשוטו עם ולא בתנאים וראשי סנהדרין. וכבר זה יש לו משמעיות רבה, שהרי לא רק בקרב התיאולוגים הנוצרים, כי אם גם בקרב חוקרים יהודים נטו לראות בהלכה עניין של פרושים ושל שכבת־תלמידי־חכמים או אנשי־כת בלבד, בעוד שהעם בכללו לא היה „לדעתם — זחיר במצוות. והנה, כאילו, במיוחד, מתעכב ידין שוב ושוב בכל אותן הנקודות המוכיחות את ההקפדה במצוות.

כגון:

„קלקול־פרצופים" בכלים שונים, נמצאו כלים נאים במערה, שניכר בהם שכל מיני גילופים של דמויות היו בהם ונמחקו, בעיקר פרצופיהם אך חלק מפרצופיהם.

ידין לומד מכך שני דברים. גם מצדדים אחרים, אך גם מצד זה הוא מסיק שחלק גדול מהכלים הם היו שלל הקרבות שנלקח מידי הרומיים והוא כמעט שמתקרב גם לזיהוי היחידה הרומאית שחנתה בעין גדי ושבנצחון שניבחה לוחמי בר־כוכבא נלקחו חמצים אלה בשבי. ההלכה מתיה להשתמש בכלים אלה. אך מחיית מחיקת פרצופים שיש בהם מעבודה זרה.

עניין הסגול המסומר. יידוע ההלכה שאסור לצאת בשבת בסגול המסומר והמעשה שהיה שעליו מסתמך האיסור. והנה מוצא ידין במערה סגולים והם בלי מסמר, והוא מתאר במדויק את שתי סולותיהם ואת דרך חיבורן כעור ורצועות וללא מסמר, בעוד שבעלי הרומאים תן כמובן מסומרות עד מאוד. בעזרתו של פרופ' אוריבאך מסביר ידין שמעיקרו לא היתה הלכה זו עניין דתי, והיא באה „מעמים בחוגיים" כלשונו („בשחוגיים ?"). כנ"ב מאותו סיפור, אלא שרק דרך האיסור הדתי ה ה ל כ ת י הנוגע לשבת היה בה סיטוי ל ה ג ש מ ת המלאה על ידי העם.

אלא שעיקרו של הספר אינו בעצם עובדת המצאה, כי אם בהגשת המימצאים הבראשי מסקנות ראשונות והשערות ראשונות, ומי שבקצבר אינו ארכיאולוג ואינו יופתע לשמוע ולראות — כי יש מה לראות בספר בטכלאות הצבעוניות — כמה מסקנות חשובות אפשר להעלות מאבאיזה מדוייקת מקרוסקופית ממש של תחיפת בד או ציצית.

אבל גם מי שאינו ארכיאולוג נפעם מהמומ' חש הזה המוגש לו. הה־סטוריה והיסיפור ההיס־טורי סוף סוף מגישים את המופשט, את שרסוס המאורעות, רק שיהיה טובה ורק מימצא ארכיאולוגי מסוג זה שנמצא במערת האיגרות שיביהים להמחיש לך את החיים שמאחורי המאורעות ההם. אין דומה משפט האומר „רבים כרתו למערות שבמדבר" לאותה כ ו ת ו ר ג ת של י ל ד ה אז לאותה קופסא בה החזיקה אשה את התמרוקים שלה. אפילו במערה זו במדבר שרומאים צרים עליה, במרחק עשרות מטרים בלבד. והקביעה של היסטוריון שאחת הנלאכות הנמוצות ביותר ביהודה הימים הם היתה מלאכת הצבעות, אין בכוחה להמחיש לך את הדבר כלוחות האמנותיים הם שבספר המראים בפרוטרוט את אמנות הטוייה בכלל ואמנות הצביעה בפרט, ומה עוד, בשמנון של מומתים מאר"ה' בורקן את המימצאים של האור' גים על הרכב־הצבעים וחומרי הצבעים ודרך התקנתם, באמצעים כימיים חדישים, ומגיעים למסקנה שהצבעים ההודיים הם השיגו עשרות גוונים משלשה צבעים בלבד בטכניקה מתוכמת שלא נודעה שבר באירופה אלא מהמאה ה־17 ואילך, ועמיתים עד היום עדיין לכך.

וחיכה יתרה ניכרת ממנו, מידין, מהמארה ההדדית, שהוא מאיר מן הממצאים על הלכות שבשמנה ומהלכות שבמשנה על המימצאים מנוחים רבים שבמשנה זו הין מונחים כאבן הלשונית שאין לה הופכין ומוסברים בהשערה בלבד, מקבלים מן שמעמתים המדוייקת על ידי הממצאים שידין מראה אותם ומנתח אותם ומסביר בעזרתם את ההלכות ואת המונחים ההם, שלפעמים הובנו אך לפעמים גם לא הובנו על ידי פרשני התלמוד, אי שהיו חלוקים בדעותיהם על כך (גם על המונח „חלוק" למשל) ובא הממצא והכריע ביניהם.

★

א ולם עניין זה אל הלכה אינו רק עניין של הסבר חומרי ולשוני לשפע רב, הוא גם לגבי ידין עניין היסטורי־תרבותי בעל חשיבות רבה.

אלא שעיקרו של הספר אינו בעצם עובדת המצאה, כי אם בהגשת המימצאים הבראשי מסקנות ראשונות והשערות ראשונות, ומי שבקצבר אינו ארכיאולוג ואינו יופתע לשמוע ולראות — כי יש מה לראות בספר בטכלאות הצבעוניות — כמה מסקנות חשובות אפשר להעלות מאבאיזה מדוייקת מקרוסקופית ממש של תחיפת בד או ציצית.

אבל גם מי שאינו ארכיאולוג נפעם מהמומ' חש הזה המוגש לו. הה־סטוריה והיסיפור ההיס־טורי סוף סוף מגישים את המופשט, את שרסוס המאורעות, רק שיהיה טובה ורק מימצא ארכיאולוגי מסוג זה שנמצא במערת האיגרות שיביהים להמחיש לך את החיים שמאחורי המאורעות ההם. אין דומה משפט האומר „רבים כרתו למערות שבמדבר" לאותה כ ו ת ו ר ג ת של י ל ד ה אז לאותה קופסא בה החזיקה אשה את התמרוקים שלה. אפילו במערה זו במדבר שרומאים צרים עליה, במרחק עשרות מטרים בלבד. והקביעה של היסטוריון שאחת הנלאכות הנמוצות ביותר ביהודה הימים הם היתה מלאכת הצבעות, אין בכוחה להמחיש לך את הדבר כלוחות האמנותיים הם שבספר המראים בפרוטרוט את אמנות הטוייה בכלל ואמנות הצביעה בפרט, ומה עוד, בשמנון של מומתים מאר"ה' בורקן את המימצאים של האור' גים על הרכב־הצבעים וחומרי הצבעים ודרך התקנתם, באמצעים כימיים חדישים, ומגיעים למסקנה שהצבעים ההודיים הם השיגו עשרות גוונים משלשה צבעים בלבד בטכניקה מתוכמת שלא נודעה שבר באירופה אלא מהמאה ה־17 ואילך, ועמיתים עד היום עדיין לכך.

וחיכה יתרה ניכרת ממנו, מידין, מהמארה ההדדית, שהוא מאיר מן הממצאים על הלכות שבשמנה ומהלכות שבמשנה על המימצאים מנוחים רבים שבמשנה זו הין מונחים כאבן הלשונית שאין לה הופכין ומוסברים בהשערה בלבד, מקבלים מן שמעמתים המדוייקת על ידי הממצאים שידין מראה אותם ומנתח אותם ומסביר בעזרתם את ההלכות ואת המונחים ההם, שלפעמים הובנו אך לפעמים גם לא הובנו על ידי פרשני התלמוד, אי שהיו חלוקים בדעותיהם על כך (גם על המונח „חלוק" למשל) ובא הממצא והכריע ביניהם.

★

א ולם עניין זה אל הלכה אינו רק עניין של הסבר חומרי ולשוני לשפע רב, הוא גם לגבי ידין עניין היסטורי־תרבותי בעל חשיבות רבה.

אך חיבה מוחדת נודעת מידין לאיסור שעמנו, שכן בדיון הנרחב והמלוה אגאלוגות מקצועיות, הוא חוזר שוב ושוב להוכחה שיושבי המערה הקפידו מאוד בדיני שעמנו, אף על פי שזה ייקר את הייצור. ועניין מיוחד הוא מגלה לציציות אשר נמצאו ולזרך התקנתם. ועד כדי כך להוט הוא להוכחת דתיותם של יושבי המערה, שכאשר נתגלתה לו מקפת מיוחדת אל גינת צמר צבועה, הוא מיהר לשער, שזו לאחר מכן על ידי תגלית נוספת, הוכחה השערתו נכונה (ואגב שגיאה, כאן בעמוד בעמ' 190: „בבר אל בני ישראל ואמרת להם ועשו להם ציצת" צ"ל „אל ה י ם"). עניין אחר הוא נסיונו להסביר את עניין ציצית בכלל כשריר לפולחן כלאיים. זה לא הוכוח עדיין.

וכדי להשלים תמונה זו של חוקר דתי, העלולה להתקבל בטמיון קורא שאינו יודע:

ביומן החפירות מסופר שבו ושוב ב ש ב ר־ תות לא נערכו חפירות, בשבתות היו יורדים לעין גדי „לטבול במעיין", וגם לשון זו אל „טבילה במעיין" ו„דוקא בעין גדי שבמדבר יהודה, יש לה אסוציאציה כתתית כמובן, ואני מתאר לעצמי שאותו בחורציק שהתמרמר מעל דפי „על המשמר" על שידין הקדיש ספר יקר כל כך לתולדות המ ל ח מ ה בארצות המקרא, בשפה שיש בתנ"ך אייריאלים של שלום, ובפלי אה מירידות, על קו זה שבמחקר ידין, קו ההוכחה שאנשי בר־כוכבא היו שומרי מצוות, עד כדי השפעה „ריאקציונית" על ידין עצמו שלא חפר בעצמו.

ואיני רוצה להרחיק לכת ולאמר שמן השמים סייעו כידי ידין, שהרי — כמוסבר ביומן — ל מ ח ר ת השבת, בה לא עבוד, בה סבלו במעיין, מצא החייל הגינגי'ני את הקסנים של הלהים ונמצא נאד האגרות, בעוד אשר בקטעי היומן על משלחת אהרוני נאמר במפורש ודאי לא להכעיס: חפרנו בשבת.

מה פלא שלא מצאו מה שמצא ידין.

★

א ני רואה שהקורא מחפש לכל אורך המאמר גם איזו א י מ ר ה לידין כמובר טח בטחרת. היכן האימרה? כמעט שבשתתי אותה, אלא שהכוונה אינה כלל לאמרה ש א מ ר ידין, כי אם לזו שהסביר, למנוח תלמידי יודע: „האימרה המפורסמת", והיא מלשון אימרה שר בנד ואשר ידין בעזרת המימצאים נותן לה הסבר חדש, עד כה נהגו להסבירה בשפת הבבר אי בשולה. בא ידין ומוכיח שאין אימרה אלא אותם פסים שעברו לאורכו של הבגד ואשר ב ל ט ו ן בגדים, על פי רוב גון ה א ר ג מ ן, והם ש„פירסמו" את הסלית נאת לובשיה.

לדענו את ידין הרמסכ"ל. עתה ידענו את ידין הארכיאולוג. אם זו כל הטלית, איננו יודע, אבל ר. פסי אימרה — בודדי.